

ERKEK AKIL BATI FELSEFESİNDE ‘ERKEK’ VE ‘KADIN’

Yrd. Doç. Dr. Tebrike Kaya

Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesi

Genevieve Lloyd

Ayrıntı Yayınları, 2015 Çev. Muttalip Özcan

158 s. 2. basım ISBN: 975-539-083-9

Avustralyalı feminist filozof Genevieve Lloyd 1941 yılında Avustralya’da doğdu. 60’lı yılların başında Sydney Üniversitesi’nde felsefe eğitimi aldı. 1967-1987 yılları arasında Avustralya Ulusal Üniversitesi’nde ders veren Lloyd, doktorasını 1973 yılında tamamladı. 1987’de Güney Galler Üniversitesi felsefe kürsüsüne atanan ilk kadın profesör olma unvanı kazanan Lloyd’un *Erkek Akıl (The Man of Reason ‘Male’ and ‘Female’ in Western Philosophy)* adlı kitabı 1984 yılında yayımlandı. Türkiye’de Ayrıntı Yayınları tarafından ilk baskısı 1996 yılında, ikinci baskısı ise 2015 yılında yapılmıştır, *Erkek Akıl* Türkçe’ye Muttalip Özcan tarafından çevrilmiştir. Yayımlanmasından kısa bir süre sonra Feminist düşüncenin klasikleri arasına giren kitap, bu alandaki en önemli çalışmalardan biridir.

Lloyd *Erkek Akıl*’da verili akıl ideallerinin cinsiyetçiliği üzerinde odaklanmıştır. Platon’dan Descartes’a, Kant ve Hegel’den Sartre’a kadar bir dizi düşünürü ele almış, akıl ideallerinin tarihsel olarak kadınlığı nasıl dışladığını ve kadınlığın da böylesi bir dışlanma süreci yoluyla nasıl oluştuğunu göstermeye çalışmıştır. Lloyd’a göre tarihsel süreç içerisinde rasyonel bilgi, her zaman kadınla eşleştirilen doğa güçlerinin bir tür aşılması, dönüştürülmesi veya kontrol altına alınması olarak anlaşılmıştır. Öyle ki, kadın erkek ayrımı bu alanda bir değer ölçütü olarak kullanılmıştır. Bu gelenekte, erkeklik düşüncenin açık ve kesin, kadınlık ise muğlak ve belirsiz biçimleriyle ilişkilendirilmiştir. Bunun sonucunda, etkin, belirlenmiş ve düzenli formu temsil eden erkeğe karşı kadın, edilgen, belirlenmemiş ve düzensiz maddeyi temsil etmiştir.

Erkek kadın ayrımı simgeciligi, erkeklerin ve kadınların kendi imajlarının gelişimi üzerinde son derece etkili olmuştur. Bu simgesel içerik, toplumsal olarak inşa edilmiş olan cinsiyet ile etkileşim halindedir. Fakat bu etkileşimin doğru bir biçimde anlaşılması için öncelikle erkek kadın ayrımının simgesel yönünün kavranması gerekmektedir. Meselenin özü, kadın erkek ayrımının akıl ile akıl karşıtı şeyler arasında yapılan ayrımı simgelemek için, nasıl dile getirildiği noktasında düğümlenmektedir. Yazar bu noktada, erkeklik ve kadınlığın felsefi metinler üzerinde yapılan çalışmalarla açığa vurulan simgesel içeriğinin erkek veya kadın olarak bakış biçimlerimizle nasıl ilişkilendirildiğini anlamak gerektiğini vurgular. Yazarın diğer vurgusu, simgesel erkeklik ya da kadınlığın, toplumsal cinsiyet kimliğinin kültürel oluşumu ile nasıl etkileştiği konusunda düşünme gerekliliği üzerinedir. Yazar, bu tür

meselelerin disiplinler arası bir çalışma ile ele alınabileceğini, ama felsefi metinler üzerinde yapılan dikkatli bir okumanın da bu meselelerin daha doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacağını söyler. İşte bu noktada erkek aklın ilgi alanı, cinsel farklılık meselesini açıklığa kavuşturmak için formüle etme çabasına giren çağdaş feminist düşünürlerin ilgi alanı ile çakışır. Simgesel erkeklik ve kadınlık nasıl olmaktadır da toplumsal cinsiyet kimliğinin kültürel olarak şekillenmesine katkıda bulunabilmektedir. Yazar bu tür meselelere ilişkin kavrayışın, felsefi noktaların aydınlığa kavuşturulmasıyla birlikte daha da zenginleşeceğini düşünmektedir.

Lloyd, *Erkek Akıl*'da, Eski Yunan bilgi kuramlarından başlayarak, kadınlığın simgesel olarak aklın dışında kaldığı varsayılan şeylerle eş tutulduğuna işaret eder. Eski Yunanlılar, kadınların çocuk doğurma yetileri ile doğanın bereketi arasında bir bağlantı olduğunu düşünmüşlerdir. Daha sonraları Platon bu düşünceyi, "kadınlar doğayı taklit eder" şeklinde ifade etmiştir (2015: 22). Kültürel olarak rağbet gören rasyonalitenin gelişimi boyunca, simgesel olarak kadınlıkla ilişkilendirilen şeyler, bir kenara atılması gereken şeyler olarak görülmüş, simgesel olarak akılla veya kadınlıkla ilişkilendirilen bu çağrışımlar, daha sonra yapılan akıl idealleriyle ilgili düzenlemeler sırasında da olduğu gibi korunmuştur.

Pisagor'un, İÖ. 6. yüzyılda düzenlediği karşıtlar tablosunda da, kadınlık, muğlak ve belirsiz olanla ilişkilendirilmiştir. Erkeklik ile tanımlanmış olan arasında kurulan çağrışım, Yunan felsefi düşüncesinin daha geç dönemlerinde ortaya çıkan form-madde ayrımının gelişim sürecinde de varlığını korumuştur. Erkeklik, etkin ve belirlenmiş formla, kadınlık da edilgen ve belirlenmemiş madde ile aynı safta yer almaya devam etmiştir. Bu eşleştirmenin kökeninde, Yunanlıların insanın üremesine ilişkin geleneksel anlayışı yatar. Bu anlayışa göre, baba biçimlendirecek ilkeyi sağlayan, üremenin gerçek nedensel gücüdür. Buna karşılık anne sadece bu biçimi yani formu veya belirlenmiş olanı kabul eden ve babanın ürünü olan şeyi besleyendir (2015: 24).

Lloyd, *Erkek Akıl*'da Eski Yunan düşüncesine özgü kadın doğa eşleştirmesinde meydana gelen değişimi, modern bilimin ve deneyciliğin babası sayılan Bacon'ın düşünceleri üzerinden açıklamaya girişir. Bacon, 17. yüzyılda zihnin bilgideki görevini yalnızca düşünceye dalma olarak değil, Doğanın kontrolü olarak yorumlamıştır. Bu yorum, form-madde ayrımını es geçerek, uygun bilgi nesnesinin yeniden yapılanmasını gerektirmiştir. Bacon'ın form fikrini reddedişi, bilgiyi bir güç olarak görmesiyle yakından ilgilidir. Bacon'a göre bilimsel bilgi nesnesi olarak kabul görebilecek tek form vardır. Onun da madde ile olan ilişkisi Platon'un veya Aristoteles'in düşündüğünden çok farklıdır. Bacon düşüncesinde fiziksel doğayı anlamak, maddenin mekanik yasalarına göre düzenlendiği kalıpları anlamakla aynı anlama gelmeye başlar. Bu görüşe göre, maddi dünya rasyonel bir yaratıcının eseri olarak düzenli ve akla uygun olsa da zihinden yoksun bir şey olarak görülür. Maddi dünya, akılla kavranabilir yasalara uyum gösterir ama Yunanlıların düşündüğü gibi kendi içinde bir zihin taşımaz. Başka bir ifadeyle, doğa kendi içinde akla uygun hareket ilkelerini barındıran bir organizma olarak değil bir makine analogisiyle anlatılır.

Bacon'ın bilimsel bilgi düşüncesini ifade etmek için cinsel metaforlar kullandığı bilinir. Yunan düşüncesinde kadınlık, simgesel olarak gayri rasyonel, düzensiz ve bilinmez olanla eş tutulmaktaydı. Bacon'ın madde ve formu birleştirmesiyle, doğa hem kadınsı hem de bilinebilir bir nitelik kazanmıştır. Bilinebilir doğa, kadınsı bir şey gibi sunulmuş, bilimin görevi de bu kadın üzerinde bir erkek tahakkümü kurmaya benzetilmiştir. Bacon'ın bu benzetmeyle ilgili olarak; "zihin ile doğayı iffetli ve yasal bir yolla evlendirelim" sözü oldukça anlamlıdır (1996: 33). Bacon'a göre ne kadar çok anlarsak, şeyleri değiştirme umudumuz da o kadar artar. Fakat maddenin bilinmezliğinin bu şekilde reddedilmesi bile erkek etkinliği ile kadınlık arasında daha önceden kurulmuş olan simgesel antitezin saltanatını

sarsmamış, tam tersine ona yeni ve daha güçlü bir ifade kazandırmıştır. Bacon'ın metaforlarında, kadını olanın kontrol altına alınması bilginin doğası ile açık bir biçimde bağlantılı hale getirilmiştir.

Descartes'ın kartezyen anlayışına göre, zihin bedenden tamamen ayrı olmasından dolayı cinsiyetsizdir. Spinozacı bir yaklaşımda ise tam tersine, bedenin ideası olarak zihin ne cinsiyetli ne de cinsiyetsizdir. Buna karşın her insan zihni, ideası olduğu bedenin cinsiyetli olmasından dolayı kesin bir şekilde ya erkek ya kadın olmalıdır (1996: 13). İnsan bedeni, farklı tarihsel koşullar altında ve farklı şekillerde erkek ya da dişi olarak yaşar. Dolayısıyla, bu bedenlerin ideaları da birbirinden farklı olmak zorundadır. Bunların farklılıkları, sadece cinsiyetli beden üzerindeki fiziki ve toplumsal sınırlamaları değil, bu bedenlerin kazandıkları simgesel yapıların ayrılıklarını da ifade eder. Yazara göre Spinoza'nın karşı çıktığı kartezyen felsefe, toplumsal olarak oluşturulmuş cinsiyet ile bedensel cinsiyet arasındaki keskin ayrımları vurgulamakta, bu da daha önce yazarın öne sürdüğü simgesel erkeklik ve kadınlığın işleyiş tarzlarını gizlemektedir.

Erkek Akıl'da Descartes'in yöntemine de geniş yer ayıran Lloyd, bu yöntemin erkeklik ve kadınlık kalıplarının gelişimi açısından hayati öneme sahip olduğunu belirtir. Descartes sisteminde yöntem, ilerlemenin akli yolu değil akıl yürütmenin bir biçimidir. Descartes kendi yöntemini, bilgi alanında yeni bir eşitlikçiliğe kapı açan bir yöntem olarak görür ve *Metot Üzerine Konuşma*'nın yayınlanmasından sonra yazdığı bir mektupta, yöntem konusundaki düşüncelerinin kadınların bile bir şeyler öğrenebilmesine uygun görüldüğünü açıklar. Bu ifade kadınlara tepeden bakan bir ifade gibi görünse de aslında kastedilen o değildir. Descartes'in eşitlik isteği, *Metot Üzerine Konuşma*'yı okullardaki öğrenim dili olan Latince ile değil yerli dilde yazmış olmasıyla da kendini açığa vurur. O günlerde Latince kullanmak birçok şekilde bilgili kişi olmanın ayırt edici işareti sayılırdı. Genellikle evde eğitim alan kadınların ise Latince konuşan bilginler dünyasına girme şansı hemen hemen hiç yoktu. Dolayısıyla, yeni yöntem kadınların bile ulaşabilecek olması, yöntem ile bireysel akıl yürütme arasındaki ilişkide ortaya çıkan dönüşümün güçlü bir simgesidir. Ne var ki Descartes'cı zihin beden ilişkisi anlayışı, akıl ile toplumsal cinsiyet arasında yapılmış olan eleştiriler bağlamında daha önceden var olan karşıtlıkların tamamen kutsallaşmasına yol açmıştır (1996: 70). Başka bir ifade ile Descartes'ın hakikat arayışı ile günlük hayatın pratik işlerini birbirinden ayırması arasındaki keskinlik, erkek ve kadın rolleri arasında zaten var olan ayrımı daha da güçlendirmiş ve birbirinden farklı erkek ve kadın bilinçleri olduğu düşüncesinin yolunu açmıştır.

Aklın erkeklikle birlikte anılması ya da cinsiyetsiz ruhun kadını cinsel farkla karşı karşıya konulması Descartes'in icadı olmamakla birlikte, onun ikiciliği erkek ve kadın arasındaki simgesel karşıtlıkla etkileşime girmiş ve bu karşıtlığın etkilerini daha da güçlendirmiştir. Yazara göre, biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki çağdaş ayrımın kendisi kartezyen ikiciliğin etkisini yansıtmaktadır. Mevcut felsefi tartışma ortamında, aklın erkek olduğu iddiası erkekler için doğru veya mantıklı olanın kadınlar için hiç de öyle olmadığı düşüncesine bağlanmıştır. Yazar kitapta erkek aklın erkeksiliğinin uydurma olmadığını göstermeye çalışmakta ve bunun, felsefe geleneğinin derinliklerinde yattığını söylemektedir.

Yazarın Hegel felsefesiyle ilgili açıklamaları da kendi hipotezini destekler niteliktedir. Hegel felsefesinde kadın bilincinin karakteristiği, erkeğin Tümel bir yetki gerektiren başarısı ile karşılaştırılır. Hegel'e göre, kadın bilgi edinerek değil yaşayarak, adeta fikirleri soluyarak öğrenir. Buna karşılık, erkek statüsü ancak düşüncenin gerilimi ve teknik bir çabayla kazanılır. Erkeklik ile başarının bu şekilde birleştirilmesi yalnızca Hegel'e özgü bir durum değildir. Buda düşüncesinde de erkeklik, kadınlara özgü daha doğal durumdan uzaklaşarak elde edilen kendi başına bir başarı olarak görülür (1996: 63). 17. yüzyılda akıl sadece insan

doğasının ayırt edici bir özelliği olarak değil aynı zamanda bir başarı olarak görülmeye ve aklın insan doğasının diğer yönleri ile olan ilişkileri dönüştürmeye başlamıştır.

Lloyd *Erkek Akıl*'da, Eski Yunan filozofları, Bacon, Descartes, Spinoza ve Hegel'den başka Hume, Rousseau ve Kant'ın insanlığın ilerlemesinde Akıl'ın yerine dair geliştirdikleri yaklaşımları analiz ederek kadın ve erkek simgeciliğinin izlerini sürmeye devam etmiştir. Lloyd, Sartre ve Beauvoir'ın yaklaşımlarını kitapta ele alınan filozofların yaklaşımlarıyla karşılaştırmış, aklın erkekliğinin felsefi düşünce tarihinde yüzeysel kadın düşmanı tavırların peşpeşe sıralanması gibi bir şekilde ortaya çıkmadığını göstermiştir. Lloyd'a göre eski felsefecilere karşı her iki cinsin de eşit ölçüde akıl sahibi olduğu ve kadınların aklın kültürel tezahürlerine tam olarak katılması gerektiği öne sürülebilir. Fakat yine Lloyd'a göre kadınlar, kadınsı olanın karşıtı olarak tanımlanmış bir kültürel ideale kolaylıkla katılamazlar.

Bu noktada, kadınların sahip olduğu rasyonel özelliklerin, erkeklerin sahip olduklarıyla aynı olduğu ve kadınların da bunların geliştirilip gösterildiği yer olan kamusal alanlara girdiği söylenebilir. Ancak kadınların kamusal alanlara girmeleri ve bunu hak ettiklerini onaylamak siyasi açıdan önemlidir. Oysa, toplumsal cinsiyet farkının kavramsal karmaşıklığının özü bu değildir. Lloyd, bu konuyla ilgili olarak Beauvoir'ın karşılık verme biçimini de eleştirir. Ona göre, Beauvoir dışlama türlerinden birini reddederken diğerinin güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü geleneksel olarak kadınlıkla çağrıştırılmış ve dışlanmış kişilik özelliklerinin değerinin düşürülmesi, bu özelliklerin örtük biçimde onaylanmış gibi görünmesine ve insani üstünlüklerin erkeklikle eşleştirilmiş olan üstünlük ve erdemler olduğu varsayımının desteklemesine neden olmaktadır.

Aynı şekilde, "kadına özgü" kişisel özelliklerin "güç ve değerini" onaylamak da Lloyd'a göre kadınlık kavramlarını, içinde cinsel farklılık anlayışımızın gelişmiş olduğu entelektüel yapılardan kurtarmanın ne derece zor olduğunu gösteren bir niteliğe sahiptir. Lloyd, toplumsal cinsiyet kavramlarının yapısal özellikleri iyice anlaşılacakça, kendine özgü olduğu düşünülen bir düşünce veya ahlak tarzı üzerinde yapılan her vurgunun yine kadın erkek simgeciliğinin güçlenmesine yardım edeceğini söyler. Başka bir ifadeyle, kadın olmanın önemi ve değerinin onaylanması, Akıl'ın soyut soğukluğuna karşın duygunun sıcaklığını vurgulamak istemek, temeldeki normatif yapıları sarsmak şöyle dursun, Batı düşünce tarihindeki kemikleşmiş diziyi tekrarlamaya mahkûmdur. Lloyd'a göre, ancak "akıl cinsiyet tanımaz" iddiasının onaylanması, tarihsel süreçte kadının Akıl'dan dışlanmasına son verebilir. Lloyd ancak eşitlik ideallerinin fiili eşitsizlikleri gizleyebileceğini söyler.

Lloyd'un erkek kadın ayrımının kökenini felsefi ve feminist kuram bağlamında aydınlatma denemesi, bu alana önemli katkı sağlayan bir çalışma olarak haklı bir üne kavuşmuştur. Yazarının da belirttiği gibi bu kitap, toplumsal cinsiyet üzerine yapılmış bir çalışma değil, erkek kadın ayrımının geleneksel felsefi metinlerde nasıl işlendiğinin anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedefleyen bir çalışmadır. Yazarın felsefeci olması, felsefe diline alışkın olmayan sıradan okurun kitabı anlamasını güçleştirebilir. Buna karşın, Lloyd'un kendi görüşlerini felsefi metinlerle ilişkilendirme ve kavramsal olarak açıklamakta ne kadar başarılı olduğu kitabı okuyan herkes tarafından görülebilir. *Erkek Akıl*, feminist felsefeye ilgi duyan her okur ve hatta yazar için ufuk açıcı bir kitap olarak nitelendirilebilir. Nitekim Lloyd'un bu kitapta ele aldığı sorunlar üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Yazar, kitabın almış olduğu eleştirel tepkiler üzerine düşündüğünü ve bir sonraki baskıda kitabı olumlu yönde geliştirdiğini söylemektedir. Yazar, aklın erkekliği meselesinde önemli olan şeyin ne olduğuyla ilgili şu andaki düşüncesinin şekillenmesinde Derrida ve Paul Ricoeur'in çalışmalarından etkilenecek yaptığı sorgulamaların da etkili olduğunu belirtmektedir. Kitabın kendi alanına ve hatta kendi yazarına sağladığı bu katkı dikkate alındığında, *Erkek Akıl*'ın amacına ulaştığı rahatlıkla söylenebilir.